

YMPÄRISTÖMYÖNTEISET HANKINTAOHJEET

Hankintojen yhteydessä tehdään merkittäviä ympäristöön vaikuttavia päätöksiä. Kaikkiin hankintoihin liittyy ympäristövaikutuksia: luonnonvaroja, energian ja erilaisten kemikaalien kulutusta sekä jätteiden syntyä.

Hankintojen ympäristövaikutuksia voidaan vähentää tehokkaimmin vähentämällä hankintoja. Ensisijaisesti siis mietitään voidaanko esimerkiksi tuote jättää kokonaan hankkimatta, onko se lainattavissa toiselta työalalta tai voidaanko se vuokrata. Hankinnoissa huomioidaan ympäristövaikutukset. Tavoitteena on seurakunnan hankintojen aiheuttamien haitallisten ympäristövaikutusten väheneminen ja luonnonvarojen säästäminen. Ympäristömerkittjä tuotteita käytetään aina, kun mahdollista ja kertakäyttötuotteiden käyttöä vältetään.

Ympäristövaikutukset pyritään huomioimaan laittamalla ne yhdeksi hankintojen kilpailutuksen kriteeriksi. Tarjouspyynnöissä vaaditaan selvitys tuotteen tai palvelun ympäristövaikutuksista. Ympäristöasiat ovat selkeästi mukana merkittävässä hankintojen kilpailutuksissa kuten valittaessa kukka-kauppapalvelujen tuottajaa, seurakuntalehden painopaikkaa ja siivousaineita.

Tiivistelmä ympäristömyönteisistä hankintaohjeista:

1. voidaanko tuote jättää kokonaan hankkimatta
2. voidaanko tuote lainata toiselta työalalta
3. voidaanko tuote vuokrata
4. voidaanko tuote hankkia yhteishankintana muiden työalojen kanssa
5. voidaanko vanha tuote korjata tai kunnostaa
6. onko hankittavalla tuotteella ympäristömerkki (tuotteen kaikki ympäristövaikutukset on valmiiksi tutkittu)
7. onko tuotteesta olemassa kestotuotetta kertakäyttötuotteen sijaan
8. hinta-laatu suhteen tarkastelu (kestävyys, pitkäikäisyys)
9. onko tuotetta saatavana kierrätysmateriaalista tuotettuna (luonnonvarojen säästäminen)
10. hankitaan vain tarvittava määrä tuotteita (yleinen säästäväisyys ja kohtuullisuus)
11. onko saatavilla lähituotteita kaukotuotteiden sijaan (kuljetusten ympäristövaikutukset)

Tiivistelmä kilpailutuksissa käytettävistä sopivista ympäristömyönteisistä vertailuperusteista, silloin kun ne ovat tuotteen ympäristövaikutusten kannalta tärkeitä:

- kulkuneuvojen, koneiden ja laitteiden vähäinen energiankulutus
- tavaran kierrätysjärjestelmän olemassaolo
- pitkä takuu-aika
- varaosien saatavuus (esim. paikkakunnalla tai tietyssä ajassa), päivitettävyyden, täydennettävyyden, helppokäyttöisyyden, sekä helppo huollettavuus ja korjattavuus
- ympäristölle haitallisten aineosien vähäisyys
- ympäristöä säästävä materiaalivalinta (mm. uusiomateriaalit)
- selkeät opastukset käyttöohjeessa tuotteen ympäristöä säästävästä käytöstä ja käytöstä poistamisesta
- kuljetusten ympäristöystävällisyys tai toimitusnopeus
- pohjoismaisen tai EU:n ympäristömerkin kriteerien soveltaminen

12.3.2013
Mia Ylipulli
Ympäristövastaava

HANKINTOJEN YMPÄRISTÖKRITTEERIT

Ensisijaisen tärkeää on arvioida suunnitteilla olevan hankinnan tarpeellisuus. Hankinnoista vastaavien tulisi aina selvittää vaihtoehtoisia tapoja tyydyttää tarpeita: tuotteiden yhteiskäyttö, lainauspalvelu, korjaus ja kunnostus, kertakäyttötuotteista luopuminen, pitkäikäisten ja laadukkaiden tuotteiden suosiminen, tuotteiden korvaaminen palvelulla siellä missä mahdollista, yleinen säästäväisyys ja kohtuus. Mikäli hankintatarve on todellinen, hankkija analysoi, mitkä ovat keskeiset ympäristöominaisuudet, jotka on syytä ottaa huomioon ja tekee niiden pohjalta tarjouspyynnön.

Laki julkisista hankinnoista (1505/92) ohjaa seurakuntien hankintoja. Kokonaistaloudellisuutta arvioidaessa on asetuksen (1416/93) mukaan huomioitava hinta, käyttökustannukset, toimintaominaisuudet, ympäristövaikutukset tai muut vastaavat perusteet. **Kun tarjouskilpailujen valintaperusteina on hankintojen kokonaistaloudellinen edullisuus, on kuitenkin mahdollista käyttää myös ympäristönäkökulmaa valintaperusteena. Hankintailmoituksissa tai tarjouspyyntöasiakirjoissa on toimittajille mainittava käytettävät valintakriteerit. Hankintalain mukaan tuotteelta ei voida vaatia ympäristömerkin käyttöoikeutta, eikä yrityksiltä voida vaatia ympäristöjärjestelmää. Tarjouskilpailun kriteeriksi voi kuitenkin asettaa ympäristömerkkien vaatimukset.** Esimerkiksi kodinkoneita hankittaessa voi kriteeriksi asettaa energiamerkin A-luokan vaatimukset tai siivouspalveluita kilpailutettaessa voidaan edellyttää ympäristömerkittyjen pesuainekriteerien täyttymistä. Lisäksi tarjouskilpailussa voi pyytää selvityksen, miten ympäristöasioiden hoito on järjestetty. (Kirkon ympäristödiplomin käsikirja)

Ympäristöominaisuudet tulee liittää tarjouskilpailun yhdeksi valintakriteeriksi ainakin ympäristövaikutuksiltaan merkittävimpien hankintojen kohdalla (esim. sähkön ja siivouspalveluiden kilpailuttaminen, autot, pesu- ja puhdistusaineet, torjunta-aineet ja muut kemikaalit, paperituotteet, lämmityslaitteet ja muut rakennustarvikkeet). Sopivia ympäristökriteerejä ovat esim. laitteen vähäinen energian- ja vedenkulutus, vähäiset kustannukset jätehuollosta, tuotteen kierrätettävyyden, pitkä käyttöikä ja pitkä takuu, varaosien saatavuus, päivitettävyyden ja täydennettävyyden, helppokäyttöisyyden, helppo huollettavuus ja korjattavuus sekä ympäristölle haitallisten ainesosien vähäisyys. Myös kuljetusten ympäristöystävällisyys tai toimitusnopeus ovat sopivia kriteerejä. (Kirkon ympäristödiplomin käsikirja)

Tarjouspyyntöön kannattaa usein liittää ympäristökysymyslomake, jolla kysytään tarjousten vertailussa käytettäviä ympäristönäkökohtia. Lomakkeessa voidaan tällöin myös kertoa tarjoajille, miten kohtia arvioidaan, ja näyttää eri kysymyksistä annettavat pistemäärät. Yksinkertaisinta on kysyä muutama tärkeä ympäristökysymys, esim. energiankulutukseen, takuu-aikaan ja kierrätysjärjestelmään liittyen, ja antaa jokaisesta myönteisestä vastauksesta sama määrä pisteitä. Yksinkertainen ratkaisu on myös viitata muutamaankin ympäristömerkin kriteeriin, ja antaa piste vain jos kaikki ne täyttyvät.

Useat ympäristökriteerit vaikuttavat paitsi ympäristövaikutuksiin myös käytön ja käytöstä poistamisen kustannuksiin. Tällaisia kriteereitä voidaan käyttää kokonaistaloudellisuuden arviointiperusteina, vaikka noudatettaisiin arviointiperusteiden ahdasta määrittelyä (eli että siitä tulee olla puhtaasti taloudellista hyötyä hankintayksikölle). Esimerkiksi laitteen energiatehokkuudella vähennetään myös sen käytön energiakustannuksia. Pitkällä käyttöiällä vähennetään kuluja uusien laitteiden hankinnasta. Rajoittamalla tuotteen sisältämiä haitallisia aineita vähennetään jätehuoltokuluja varmistamalla tuotteen kelpaavuus kierrätykseen, ja vaatimuksilla tuotteen muoviosien merkitsemisestä ja materiaalien eroteltavuudesta laitetta purettaessa vähennetään oletettavasti myöhemmin aiheutuvia jätehuoltokuluja (eli varmistetaan tuotteen kelpaavuus kierrätykseen). Olemassa olevat kierrätysjärjestelmät ja niiden kustannusten sisältyminen laitteiden hankintakustannuksiin edesauttavat sitä, että tuotteet voidaan niiden käyttöiän loppuessa ohjata edullisesti kierrätykseen. (Julkisten hankintojen ympäristöopas)

Miten ekotuote tunnistetaan?

Tuotteiden ekologisen kestävyuden määrittämisessä voidaan erottaa kaksi päälinjaa A ja B:

A) Tuotteen ympäristövaikutuksia kuvataan yhden tai muutaman ympäristöominaisuuden avulla, joille voidaan määrittää lukuarvo tai paremmuusjärjestys. Elinkaariarvioinnissa, materiaalihokkuuden arvioinnissa ja ekologisen jalanjäljen arvioinnissa määritetään tuotteille ympäristövaikutuksia kuvaavia arvoja. **Julkisissa hankinnoissa tällaisia paremmuusjärjestykseen asetettavia ympäristöominaisuuksia ovat esimerkiksi henkilöauton polttoaineenkulutus, jääkaapin energiatehokkuusluokka, ja polttoöljyn rikkipitoisuus.** Kun näitä käytetään tarjousten vertailuperusteina, niistä voidaan antaa sitä enemmän 'positiivisia pisteitä' mitä parempi arvo tuotteella on kyseisen ominaisuuden suhteen.

B) Tuotteiden ominaisuuksia verrataan ominaisuuksille ennalta asetettuihin hyväksymistasoihin. Tuotteet jakaantuvat tässä tarkastelussa kahteen ryhmään, eli kriteerit täyttäviin tuotteisiin ja muihin tuotteisiin. Pohjoismainen ja EU:n ympäristömerkki sekä monet muut ympäristömerkit perustuvat tähän lähestymistapaan. Julkisissa hankinnoissa ympäristönäkökohdat otetaan usein huomioon hyväksyttävien tasojen avulla, esittämällä tuotteesta kysymyksiä joihin vastataan 'kyllä' tai 'ei'. Jos ympäristökriteeri on esitetty teknisissä eritelmissä, niin hyväksyttäviä tuotteita ovat vain sen täyttävät tuotteet (esimerkiksi 'auton polttoaineenkulutuksen (EU-yhdistetty) on oltava alle 7,5 l/100 km'). Jos se on esitetty valintaperusteena, niin kriteerin täyttyminen otetaan myönteisenä tekijänä huomioon tarjouksia vertailtaessa (esimerkiksi 'onko jääkaapin energiatehokkuusluokka B tai parempi?').

Mitä ei voi tehdä, mitä on syytä varoa?

Tietyt toimet tuntuisivat ympäristönäkökulmasta ilmeisiltä ja perustelluilta tavoilta edistää ympäristön suojelua, mutta ne ovat kuitenkin ristiriidassa hankintalainsäädännön ja sen tulkinnan kanssa. Tällaisia ovat mm. tarjouspyynnön rajaaminen ympäristömerkittyihin tuotteisiin ja ympäristöjärjestelmän käyttäminen myönteisenä valintaperusteena tarjousten vertailussa. Sitä, ettei näin voi tehdä, ei tule kuitenkaan tulkita siten, etteivät ympäristönäkökulmat olisi suotavia julkisissa hankinnoissa. Syynä on, että julkisten hankintojen lainsäädäntö pyrkii ensi sijassa varmistamaan taloudelliset ja syrjimättömät hankinnat, ja näistä on johdettu tietyt periaatteita ja käytäntöjä, joista ei haluta luopua myöskään ympäristönäkökohtien kohdalla.

Älä vaadi tietyllä ympäristömerkillä varustettua tuotetta. – Vaadi tuotetta joka täyttää tiettyjen ympäristömerkkien kriteerit, silloin kun tuoteryhmälle on olemassa ympäristömerkin kriteerit. Tarjoaja voi todentaa kriteerien täyttymisen joko ympäristömerkin käyttöoikeudella tai muilla asianmukaisilla keinoilla.

Älä vaadi ympäristöjärjestelmää. – Vaadi sellaisia ympäristöhallintamenettelyjä, jotka ovat tärkeitä palvelun ympäristövaikutusten kannalta. Kuvaile lyhyesti nämä ympäristöhallintamenettelyt. Ne arvioidaan tarjoajien teknisen kelpoisuuden yhteydessä. Tarjoaja voi käyttää todentamiseen ympäristöjärjestelmänsä tai muuta asianmukaista menettelyjen kuvausta ja todentamista.

Toisin kuin palvelun kohdalla, niin tavaran valmistajalta ei voida yleensä edellyttää edes ympäristöhallintamenettelyitä (koska ne eivät suoraan liity tavarahan, vaan valmistajan tapaan toimia). Sen sijaan laadunhallintaan liittyviä menettelyjä voidaan vaatia, koska ne ovat olennaisia tavaroiden tasalaatuisen varmistamiseksi.

Älä käytä kuljetusmatkan pituutta teknisenä eritelmänä, sopimuslausekkeena tai arviointiperusteena. Vaikka kuljetusmatkan pituus liittyy olennaisesti kuljetuksen ympäristövaikutuksiin, niin sitä ei voi käyttää julkisten hankintojen kriteerinä. Syynä on, että tällainen kriteeri olisi jyrkässä ristiriidassa tavaroiden vapaan liikkumisen ja eri maissa toimivien tarjoajien yhdenvertaisen kohtelun kanssa.

Katso lisätietoa:

Ari Nissinen: Julkisten hankintojen ympäristöopas.
www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=76895&lan=fi

TUOTTEIDEN YLEISIMMÄT YMPÄRISTÖMERKIT

POHJOISMAINEN YMPÄRISTÖMERKKI ELI JOUTSENMERKKI

Pohjoismainen ympäristömerkki eli Joutsenmerkki, perustettiin vuonna 1989 lisäämään objektiivista tietoa hyödykkeiden ympäristövaikutuksista. Se on positiivinen, vapaaehtoinen ja puolueeton ympäristömerkki. Ympäristömerkin kriteerien laadinnassa tuotteen ympäristövaikutuksia tarkastellaan koko elinkaaren ajalta: materiaalivalinnoista, valmistuksesta ja käytöstä aina hävittämiseen saakka. Joutsenmerkin kriteereitä myös kiristetään määrääjain, jotta merkin saaneet tuotteet ovat jatkuvasti ympäristön kannalta parhaimpien joukossa. Joutsenmerkki asettaa vaatimuksia myös tuotteen laadulle, joten merkin ansainnut tuote toimii takuulla vähintään yhtä hyvin kuin muut vastaavat. Merkin käyttöä valvoo kunkin maan ympäristömerkintäorganisaatio, Suomessa SFS-ympäristömerkintä. Valvonta takaa sen, että merkkiä ei käytetä ilman lupaa ja että merkin saanut tuote todella täyttää sille asetetut vaatimukset.

Pohjoismaisella ympäristömerkillä varustettuja tuotteita löytyy hyvin monipuolisesti esimerkiksi papereista ja pesuaineista parketteihin, huonekaluihin ja siivousaineisiin ja -palveluihin.

Lisätietoja: Suomen Standardisoimisliitto SFS julkaisee maksutonta Ympäristömerkki-lehteä, jonka voi tilata osoitteesta SFS Ympäristömerkintä e-mail joutsen@sfs.fi. Liiton internetsivuilta www.ymparistomerkki.fi voi tarkistaa, missä tuoteryhmissä ympäristömerkittyjä tuotteita on saatavissa. Valikoimat laajenevat jatkuvasti. Sivuilta löytyy ajantasaiset ympäristökriteerit eri tuoteryhmillä.

EUROOPAN UNIONIN YMPÄRISTÖMERKKI

Euroopan Unionin ympäristömerkki on samalla tavalla puolueeton, vapaaehtoinen, määräaikainen ja positiivinen ympäristömerkki kuin Pohjoismainen ympäristömerkki. Suomessa EU:n ympäristömerkki on käytössä mm. eräissä maaleissa, hydraulioöljyissä ja tekstiileissä. Merkintää hoitaa SFS-Ympäristömerkintä Oy.

ENERGIAMERKKI

Energiamerkki on pakollinen kylmälaitteissa, pyykinpesukoneissa, kuivausrummuissa, astianpesukoneissa, sähköuneissa, lampuissa ja ilmanvaihtolaitteissa. Energiamerkistä näkee, kuluttaako tuote sähköä keskitasoa vähemmän (A-C -luokat), keskimäärin (D-luokka) vai keskitasoa enemmän (E-G -luokat). Merkissä on myös laitteen sähkön kulutus kilowattitunteina ja mahdollisesti melutaso desibeleinä yms. tietoja.

A-energialuokan laite kuluttaa noin puolet vähemmän sähköä kuin D-energialuokan laite.

ELINTARVIKKEIDEN YMPÄRISTÖMERKIT

LUOMU-TUOTTEET

Luonnonmukaisessa maataloustuotannossa keskeistä on, että siinä suositaan uusiutuvia raaka-aineita ja kierrätystä, palautetaan maahan eloperäisiä aineita ja niiden sisältämiä ravinteita. Kotieläintaloudessa kiinnitetään erityistä huomiota eläinten lajityypilliseen käyttäytymiseen ja hyvinvointiin sekä luonnollisten, lajinmukaisten rehujen käyttöön.

Luonnonmukaisessa maataloudessa arvostetaan ympäristön omien toimintojen roolia tuholaisten ja tautien hallinnassa sekä kasvien että kotieläinten terveydenhuollossa. Siinä pidättydytään käyttämästä synteettisiä torjunta-aineita, väkilannoitteita, kasvuhormoneja, antibiootteja ja GMO-tekniikkaa. Niiden asemesta luomuviljelijät käyttävät monia menetelmiä, jotka vakauttavat ekosysteemejä ja vähentävät saastumista. Luonnonmukaisesti tuotettuja elintarvikkeita markkinoidaan usealla merkkillä.

Luomu - valvottua tuotantoa -merkki on viranomaisten valvoma. Se valvoo, että viljelyssä noudatetaan EU:n luomusasetusta. Jalostettujen elintarvikkeiden luomuvalvonta kuuluu Elintarvikevirastolle. Luomumerkki myönnetään tuotteelle, jonka raaka-aineista vähintään 95 % on valvotuilta luomutiloilta. Jalostetuissa elintarvikkeissa maataloudesta peräisin olevista aineista tulee vähintään 70 % olla luomua. Tuote voi olla kotimainen tai ulkomainen. Luomutuotteiden markkinointia hoitaa Finfood Luomu.

EU:n luomumerkkiä voi käyttää Euroopan unionin alueella valmistetuissa luomutuotteissa, jotka sisältävät pääosin EU:sta peräisin olevia ainesosia. Ne täyttävät samat kriteerit kuin Luomu-merkityt tuotteet.

Leppäkerttumerkki on Luomuliiton myöntämä luomumerkki. Leppäkerttumerkin saaneet tuotteet täyttävät viralliset luomutuotannon ehdot sekä Luomuliiton tuotantoehdot. Merkki voidaan myöntää vain kotimaiselle luomutuotteelle.

Demeter

Demeter-merkkiä saa käyttää tuotteissa, jonka ainesosista 90 % on Biodynaamisen yhdistyksen tuotantoehtojen mukaisesti tuotettuja. Biodynaamiset tuotteet täyttävät EU:n luomusasetukset ehdot ja lisäksi Biodynaamisen yhdistykset omat vaatimukset.

Krav on Ruotsin luomumerkki.

REILU KAUPPA

Reilun kaupan merkkijärjestelmä on luotu parantamaan kehitysmaiden viljelijöiden ja suurtilojen työntekijöiden asemaa kansainvälisessä kaupankäynnissä. Tuotteiden tuotannossa noudatetaan seuraavia periaatteita:

- Kehitysmaiden viljelijöille maksetaan tuotteista takuuhintaa.
- Suurtilojen työntekijät saavat vähintään lainmukaista palkkaa, ja heidän työehtonsa ovat oikeudenmukaiset.
- Osa Reilun kaupan lisätuloista käytetään elinolojen parantamiseen.
- Lapsityövoiman hyväksikäyttö on kielletty.
- Kaikkien tuotteiden alkuperä tiedetään.
- Tuotannossa noudatetaan tiukkoja ympäristömääräyksiä.

Reilun kaupan ansiosta kehitysmaiden perhevillelijät pystyvät tuottamaan laadukkaita tuotteita ja vaikuttamaan omalla työllään kokonaisten yhteisöjen hyvinvointiin. Näin Reilu kauppa poistaa köyhyyttä kaupan avulla. Kuluttajille Reilun kaupan merkki tarjoaa mahdollisuuden vaikuttaa positiivisesti kehitysmaissa asuvien ihmisten elämään.

